Ось таке підкреслене протиставлення двох типів суспільної поведінки — насторожує. І примушує тривожитись. І викликає протест.

Мовиться зовсім не про вузько літературний аспект. Коли радянська література всіма кращими своїми творами стверджувала і стверджує «буття як діяння», коли вона в образах своїх провідних героїв славила і славить людину передового світорозуміння, «людину для людей», борця за «щастя для всіх», то цим вона не тільки відбиває щиру правду нашого життя, але й реально допомагає зростанню такого типу людей — людей комуністичної моралі — в живій дійсності. З того, що це істина загальновідома, аж ніяк не випливає, що нею можна знехтувати або підмінити її якоюсь іншою. Чому ж тоді за останні роки в окремих наших письменників і кінорежисерів стало таким настирливим намагання висунути на перший план іншу людину: такого собі більш або менш сіренького одинака, героя невеликих житейських діл і ще більш невеликих прагнень?

Автори люблять підкреслювати в них особисту порядність, чулість, некорисливість — і в цьому їм здебільшого не можна відмовити; але поряд з усім цим в них ще більше впадає в очі якась душевна відгородженість від суспільства, майже дитяча нерозвинутість громадянських устремлінь, відсутність інтересу, любові до великого світу народного життя, більше того, певний острах перед ним і звідси — невитравна тінь деякого «угрюмства», що лежить на їх обличчях. Як і всякий інший, такий тип, звичайно, вартий художнього дослідження — і разом з тим належного висвітлення та об'єктивної ідейної оцінки. Але дивно, коли саме в подібних героях деякі літератори вбачають носіїв «справжньої людяності» і коли їхнім судом судяться герої справжніх, великих справ, що творяться там, де йде всенародна праця і боротьба. Чи не переплутуються тут деякі основні поняття і чи не міняються орієнтири, яких міняти не можна?

Нещодавно в неопублікованому творі молодого поета мені довелось прочитати таку, м'яко кажучи, наївну «філософему» в питанні про співвідношення особистих інтересів із загальними. Наша держава, говориться в цьому творі, рідна дочка всіх радянських людей. Людський загал — ненька, держава — дочка. На цій метафорі будується висновок:

Як неньці живеться добре,
То й доньці не гірше теж.

Якщо автор у чомусь має рацію, то тільки в тому, що протиставляти загальнодержавне і особисте не можна — вони в нас єдині. І що турбота про державні інтереси повинна поєднуватися з турботою про людей, які в своїй сукупності і складають державу. Але починає він явно не з того кінця. Питання в нього поставлене з ніг на голову, причини помінялися місцем з наслідками. Ми жили й житимемо в твердій певності, що добробут і щастя окремої людини здобуваються в боротьбі за щастя для всіх. Коли ж дехто твердить, посилаючись, так би мовити, на формальну логіку, що благо всіх починається з блага одиниці, — то об'єктивно це мораль на радість обивателю.

Маленькі влаштовувачі власного щастя, про яких щойно була мова, можуть образитися: ми особисто вищі за такий примітив. Але хіба не спрямовує, не тисне саме сюди цих «маленьких людей», в яких раптом закохалися деякі брати-літератори, вся ідейна атмосфера, якою вони оточені, в якій вони живуть?

Нарешті, про «великі слова», проти яких так ополчається Віктор Некрасов. Здається, чисто естетична сторона цього питання не потребує особливих роз'яснень. Звичайно, про великі діла можна писати і «великими» словами, і словами простими, буденними. В. І. Ленін в одній розмові з В. Качаловим зауважував, що поруч з героїкою потрібна і лірика, «потрібен Чехов». Але, як бачимо, — поруч з героїкою, а не в противагу їй і не замість неї.

Та питання це має не одну тільки естетичну площину. Як би не обурювались представники окремих художніх шкіл проти «великих слів» — вони, ці слова, є в житті і тому є й будуть в мистецтві. Треба розрізняти інфляцію «великих слів» у маловдатного поета чи оратора від вживання тих необхідних і справді вагомих великих слів, без яких неможливий був би історичний поступ народів і всього людства. Ми живемо в таку епоху, коли прості люди особливо часто вимовляють «великі слова», тому що за ними стоять і їх реальні великі діла, і великі завдання, і велика історична необхідність. Мистецтво повинно піднімати рядову людину до гідного сприйняття цих великих слів і понять (незалежно від того, якими стилістичними засобами воно користується), а не відхрещуватись від них в ім'я вузьких і суб'єктивних художніх смаків. І коли чимало з наших митців (серед них Довженко) в такій мірі жили нашим загальнонародним пафосом, мислили так широко й красиво, що патетичні «великі слова» трибунів і глашатаїв комуністичного майбутнього були їхніми природними, звичайними словами, — то не ганити їх, а, по совісті кажучи, заздрити б їм треба за це!

Так що розмова в зв'язку з статтею В. Некрасова «Слова «великі» й прості» зводиться, як бачимо, все до того ж самого: про погляди широкі й вузькі, про вірну й невірну орієнтацію в деяких важливих питаннях сучасного мистецтва.